HARBIY XIZMATCHILARNING INDIVIDUAL TA'LIM TRAYEKTORIYASINI LOYIHALASH IMKONIYATLARI

Bo'riyev Vohid
Osiyo xalqaro universiteti magistri
https://doi.org/10.5281/zenodo.24416101

Annotatsiya. Mazkur tezisda harbiy xizmatchilarning individual ta'lim trayektoriyasini loyihalashning nazariy asoslari, harbiy ta'lim muhitining o'ziga xos jihatlari hamda ushbu yondashuvni amaliyotga joriy etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Individual trayektoriyani loyihalashning besh bosqichli modeli taklif etilib, raqamli texnologiyalarning bu jarayondagi o'rni yoritiladi, mavjud muammolarni bartaraf etish yuzasidan tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: individual ta'lim trayektoriyasi, harbiy ta'lim, andragogika, kompetensiyaviy yondashuv, tyutorlik, adaptiv o'qitish, elektron portfolio.

Kirish

Bugungi kunda harbiy ishning mazmuni misli ko'rilmagan sur'atlarda o'zgarib bormoqda. Zamonaviy qurol-yarog' tizimlarining murakkablashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining qo'shinlarni boshqarish jarayoniga chuqur kirib kelishi hamda gibrid tahdidlarning paydo bo'lishi harbiy xizmatchidan nafaqat mustahkam kasbiy bilimni, balki uni muntazam yangilab borish qobiliyatini ham talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, barcha tinglovchilar uchun yagona andoza asosida quriladigan an'anaviy ta'lim modeli o'zining cheklangan jihatlarini tobora yaqqol namoyon etmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, uzluksiz kasbiy rivojlanish va kompetensiyaviy yondashuv ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan. «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunda uzluksiz ta'lim hamda kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tamoyillarining mustahkamlab qo'yilgani harbiy ta'lim muassasalari oldiga ham yangicha vazifalarni qo'ymoqda. Ana shunday vazifalardan biri — har bir harbiy xizmatchining shaxsiy imkoniyatlari, xizmat tajribasi va egallab turgan lavozimi talablarini inobatga olgan holda uning ta'lim yo'lini maqsadli ravishda loyihalashdir.

Mazkur tezisning maqsadi harbiy xizmatchilarning individual ta'lim trayektoriyasini loyihalashning nazariy asoslarini yoritish, harbiy ta'lim muhitidagi imkoniyat va cheklovlarni tahlil qilish hamda bu yondashuvni amaliyotga joriy etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

1. Individual ta'lim trayektoriyasi tushunchasi va uning nazariy asoslari

Individual ta'lim trayektoriyasi deganda ta'lim oluvchining o'z ehtiyojlari, qiziqishlari, qobiliyatlari va kasbiy maqsadlaridan kelib chiqib, pedagog bilan hamkorlikda belgilagan ta'lim yo'li tushuniladi. Bu tushuncha oddiy o'quv rejasidan farqli o'laroq qotib qolgan hujjat emas, balki vaqt o'tishi bilan o'zgarib, boyib boradigan dinamik jarayondir. A.V. Xutorskoy uni shaxsiy salohiyatni ro'yobga chiqarish yo'li sifatida talqin etib, markazga o'quvchining o'z faolligini qo'yadi.

Ushbu konsepsiyaning nazariy ildizlari bir necha ilmiy yo'nalishlarga borib taqaladi. Birinchisi — andragogika, ya'ni kattalar ta'limi nazariyasi. M. Noulz kattalarni o'qitishda ularning hayotiy tajribasi, mustaqillikka intilishi va o'rganilayotgan bilimning amaliy ahamiyatini anglashi hal qiluvchi omil ekanini asoslab bergan. Harbiy xizmatchilar aynan shunday auditoriya hisoblanadi: ular xizmat davomida

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

to‘plangan boy tajribaga ega bo‘lib, bilimni ko‘pincha muayyan xizmat vazifasini hal etish vositasi sifatida qabul qiladi.

Ikkinchi yo‘nalish — tajriba asosida o‘qitish nazariyasi. D. Kolb tomonidan taklif etilgan o‘quv sikli — aniq tajriba, uni mulohaza qilish, mavhum umumlashtirish va faol sinab ko‘rish — harbiy mashg‘ulotlar mantiqiga g‘oyat yaqin. Dala mashqlari, taktik o‘yinlar va trenajyorlardagi mashg‘ulotlar ushbu siklning tabiiy ko‘rinishi bo‘lib, individual trayektoriyada ularning ulushi va ketma-ketligini har bir shaxsga moslab belgilash imkoni mavjud.

Uchinchi yo‘nalish — o‘z-o‘zini boshqaruvchi ta’lim konsepsiyasi. B. Zimmerman tadqiqotlarida ta’lim oluvchining mustaqil ravishda maqsad qo‘yishi, o‘z faoliyatini rejalashtirishi va erishgan natijasini xolis baholay olishi muvaffaqiyatli o‘qishning asosiy sharti sifatida ko‘rsatilgan.

2. Harbiy ta’lim muhitining o‘ziga xos xususiyatlari

Harbiy ta’lim fuqarolik ta’limidan bir qator jihatlari bilan ajralib turadi va bu individual trayektoriyani loyihalashda albatta hisobga olinishi lozim. Avvalo, harbiy kasbiy tayyorgarlik qat’iy normativ talablar — umumharbiy nizomlar, malaka talablari va jangovar tayyorgarlik dasturlari bilan tartibga solinadi. Demak, individuallashtirishning chegarasi cheksiz emas: majburiy kompetensiyalar yadrosi barcha uchun bir xil saqlanib qoladi, shaxsga moslashtirish esa ana shu yadro atrofidagi o‘zgaruvchan qismda amalga oshiriladi.

Ikkinchi xususiyat — ta’lim oluvchilar tarkibining bir xil emasligi. Bitta o‘quv guruhida turli harbiy mutaxassislikka, xizmat stajiga, ma’lumot darajasiga va jismoniy tayyorgarlikka ega harbiy xizmatchilar jamlanishi mumkin. Tajribali ofitser va yosh leytenantning ta’limiy ehtiyojlari esa tubdan farq qiladi.

Uchinchi xususiyat — vaqt resursining cheklanganligi va xizmat jadvalining notekisligi. Navbatchiliklar, dala chiqishlari, o‘quv-jangovar tadbirlar va xizmat safarlari ta’lim jarayonining uzluksizligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois modulli va masofadan foydalaniladigan resurslar alohida ahamiyatga ega.

3. Individual ta’lim trayektoriyasini loyihalash bosqichlari

O‘tkazilgan tahlil asosida harbiy xizmatchining individual ta’lim trayektoriyasini loyihalashni bir-biri bilan uzviy bog‘liq besh bosqichdan iborat jarayon sifatida tasavvur etish maqsadga muvofiq. Har bir bosqichning mazmuni va kutilayotgan natijasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Individual ta’lim trayektoriyasini loyihalash bosqichlari

Bosqich	Mazmuni	Kutilayotgan natija
1. Diagnostika	Kasbiy kompetensiyalar, bilim darajasi, motivatsiya va shaxsiy xususiyatlarni test, suhbat va kuzatuv orqali aniqlash	Harbiy xizmatchining boshlang‘ich kompetensiyaviy profili
2. Maqsadni belgilash	Lavozim talablari va karyera istiqbolidan kelib chiqib qisqa va uzoq muddatli maqsadlarni kelishib olish	O‘lchanadigan ta’lim maqsadlari ro‘yxati
3. Mazmunni tanlash	Majburiy va tanlov modullari, o‘qitish shakllari hamda o‘quv resurslarini belgilash	Individual o‘quv rejasi
4. Amalga oshirish	Reja asosida o‘qish, amaliy mashg‘ulotlar, tyutor bilan muntazam maslahatlashuv	Shakllanayotgan kompetensiyalar, elektron portfolio

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

5. Monitoring va tuzatish	Oraliq va yakuniy baholash, natijalarni tahlil qilish, trayektoriyaga o‘zgartirish kiritish	Yangilangan trayektoriya va keyingi rivojlanish rejasi

Diagnostika bosqichi butun jarayonning poydevori hisoblanadi. Unda kirish testlari, kasbiy-psixologik tanlov natijalari, xizmat tavsifnomalari hamda bevosita boshliqning fikri birgalikda tahlil qilinadi. Bunday ko‘p manbali yondashuv harbiy xizmatchining kuchli va zaif tomonlari haqida xolis tasavvur hosil qilishga imkon beradi.

Maqsadni belgilash bosqichida shaxsiy manfaat bilan xizmat manfaatini uyg‘unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Harbiy xizmatchining shaxsiy intilishlari bo‘linma yoki harbiy qism ehtiyojlariga zid kelmasligi, aksincha, ularni to‘ldirishi lozim. Shu sababli maqsadlar harbiy xizmatchi, tyutor va bevosita boshliqning ishtirokida kelishib olinadi hamda aniq muddat va o‘lchov ko‘rsatkichlari bilan qayd etiladi.

Mazmunni tanlash va amalga oshirish bosqichlarida modulli tamoyil yetakchi o‘rinni egallaydi. Majburiy modullar normativ talablarning bajarilishini ta’minlasa, tanlov modullari xorijiy tillar, kiberxavfsizlik, harbiy psixologiya, bo‘linmani boshqarish kabi yo‘nalishlarda chuqurlashtirilgan bilim olishga yo‘l ochadi. Monitoring bosqichi esa trayektoriyaning «tirik» hujjat bo‘lib qolishini kafolatlaydi: natijalar kutilganidan past bo‘lsa, qo‘shimcha mashg‘ulotlar rejalashtiriladi, yuqori bo‘lsa — murakkabroq vazifalarga o‘tiladi.

4. Raqamli texnologiyalar — individual trayektoriyani amalga oshirish vositasi

Individual ta’lim trayektoriyasini ommaviy miqyosda joriy etishni raqamli texnologiyalarsiz tasavvur qilish qiyin. J. Simens o‘zining konnektivizm nazariyasida raqamli davrda bilim tarmoq ko‘rinishida taqsimlanishini va o‘qish ana shu tarmoqdagi aloqalarni shakllantirish jarayoni ekanini ta’kidlagan. Bu g‘oya harbiy ta’limda ham o‘z tasdig‘ini topmoqda: zamonaviy ta’limni boshqarish tizimlari (LMS) individual yondashuvni texnologik jihatdan ta’minlashning asosiy platformasiga aylanmoqda.

Birinchi imkoniyat — elektron portfolio. Unda harbiy xizmatchining o‘qish natijalari, sertifikatlari, mashqlardagi baholari va qo‘mondonlik xulosalari yagona joyda jamlanadi. Bu ma’lumotlar keyingi bosqichni rejalashtirish va kadrlar bo‘yicha qaror qabul qilishga asos bo‘ladi.

Ikkinchi imkoniyat — adaptiv o‘qitish platformalari. Ular tinglovchining topshiriqlarni bajarish tezligi va yo‘l qo‘ygan xatolarini tahlil qilib, keyingi o‘quv materialining murakkablik darajasini avtomatik tarzda moslashtiradi.

Uchinchi imkoniyat — simulyatsion va virtual muhitlar. Trenajyorlar, virtual va to‘ldirilgan reallik texnologiyalari xavfli yoki katta xarajat talab qiladigan amaliy mashg‘ulotlarni xavfsiz sharoitda ko‘p marta takrorlash imkonini beradi.

Shu bilan birga, harbiy sohada raqamli ta’lim platformalaridan foydalanish axborot xavfsizligi talablariga qat’iy rioya etishni taqozo etadi. Harbiy xizmatchilarning shaxsiy ma’lumotlari va xizmatga oid axborot begona qo‘llarga tushishining oldini olish maqsadida yopiq tarmoqlarda ishlaydigan, ishonchli himoya vositalari bilan ta’minlangan milliy platformalarni rivojlantirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

5. Amaliyotga joriy etishdagi muammolar va ularni hal etish yo‘llari

Birinchidan, normativ-metodik bazaning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi. Amaldagi o‘quv dasturlari asosan yagona andoza asosida tuzilgan bo‘lib, tanlov modullari uchun ajratilgan soatlar ulushi nisbatan kichik. Bu muammoni hal etish uchun o‘quv rejalarida o‘zgaruvchan qism hajmini bosqichma-bosqich oshirish va uni idoraviy hujjatlarda rasman mustahkamlash taklif etiladi.

Ikkinchidan, tyutorlik faoliyatiga tayyorlangan kadrlarning yetishmasligi. Harbiy pedagog an’anaviy ravishda asosan bilim beruvchi rolida bo‘lib kelgan, individual trayektoriya esa undan maslahatchi,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yo'naltiruvchi va motivatsiya beruvchi vazifalarni ham bajarishni talab etadi. Shu munosabat bilan professor-o'qituvchilar uchun tyutorlik va andragogika asoslari bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur.

Uchinchidan, harbiy xizmatchilarning bir qismida mustaqil ta'limga tayyorlik darajasining pastligi. Bunday holatda trayektoriyani bosqichma-bosqich kengayib boruvchi erkinlik tamoyili asosida qurish, ya'ni boshlang'ich bosqichda tyutor nazoratini kuchliroq saqlab, keyinchalik mustaqillik darajasini asta-sekin oshirib borish maqsadga muvofiq.

To'rtinchidan, moddiy-texnik va raqamli infratuzilmaning notekis rivojlanganligi. Bu borada harbiy ta'lim muassasalari bilan qo'shinlar o'rtasida yagona axborot-ta'lim muhitini shakllantirish istiqbolli yechim bo'la oladi.

Xulosa

O'tkazilgan tahlil harbiy xizmatchilarning individual ta'lim trayektoriyasini loyihalash nafaqat zarur, balki bugungi sharoitda real imkoniyatlarga ham ega ekanini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Birinchidan, individual ta'lim trayektoriyasi andragogika, tajriba asosida o'qitish va o'z-o'zini boshqaruvchi ta'lim nazariyalariga tayanuvchi, harbiy xizmatchining kasbiy salohiyatini to'laqonli ro'yobga chiqarishga qaratilgan pedagogik vositadir.

Ikkinchidan, harbiy ta'limning normativ qat'iyligi individuallashtirishga to'siq emas, balki uning doirasini belgilab beruvchi omil hisoblanadi: majburiy kompetensiyalar yadrosini saqlagan holda o'zgaruvchan qismni shaxsga moslashtirish to'liq mumkin.

Uchinchidan, diagnostika, maqsadni belgilash, mazmunni tanlash, amalga oshirish hamda monitoring va tuzatishdan iborat besh bosqichli model trayektoriyani tizimli va boshqariladigan jarayonga aylantiradi, uning natijalarini o'lchash imkonini beradi.

To'rtinchidan, elektron portfolio, adaptiv o'qitish platformalari va simulyatsion texnologiyalar individual yondashuvni keng miqyosda joriy etishning asosiy vositalari bo'lib, ular axborot xavfsizligi talablariga mos ravishda rivojlantirilishi lozim.

Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni muayyan harbiy ta'lim muassasasida tajriba-sinovdan o'tkazish, uning samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish hamda tyutorlik faoliyatining metodik ta'minotini yaratish masalalariga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5847-son Farmoni. 2019-yil 8-oktabr.
3. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? — М.: Владос-Пресс, 2005.
4. Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy. — New York: Cambridge, The Adult Education Company, 1980.
5. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984.
6. Zimmerman B.J. Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview // Theory Into Practice. — 2002. — Vol. 41, No. 2. — P. 64–70.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.